

Åtgärdsplan från kunskapsrådet för sjö- & vattendragsfrågor

Datum: 2025-02-17

Inledning

Bakgrund

Som en följd av de översvämningar som drabbade områdena runt Ringsjön och längs med Kävlingeån under vintern 2023/2024 beslutade kommunstyrelsen att inrätta ett kunskapsråd för åtgärder och hantering av översvämningsproblematik. I rådet ingår experter och forskare på vattenområdet. Kunskapsrådet för sjö- och vattendragsfrågor syftar till att ge kommunen ökad kunskap och rekommendationer för det fortsatta arbetet med översvämningsfrågor. Kunskapsrådets uppdrag är att identifiera hur kommunen bäst organiserar sig samt att identifiera förslag på åtgärder, både kort och långsiktiga.

För mycket vatten på fel plats är det som kännetecknar översvämningar. Det skadar ekosystem, utsätter människor för fara, påverkar vattenkvaliteten negativt och det leder till ekonomiska förluster. Anledningen till att vi får problem när det blir för mycket eller för litet vatten ligger i vår markanvändning de senaste seklen. Vi har anpassat våra vattendrag för att vattnet ska ledas så fort som möjligt genom landskapet genom att dika åkermark, räta ut bäckar/åar och hårdgöra ytor i städerna. Vi har alltså byggt bort de mekanismer som buffrar och skyddar när vi får stora eller små mängder vatten. Med klimatförändringar, där nederbörds mängderna förutspås bli ännu mer oregelbundna, får detta ännu större konsekvenser.

Kunskapsrådets arbete

Kunskapsrådet träffades två gånger under våren 2024. Vid dessa möten diskuterades förslag på åtgärder som kan stärka kommunens beredskap, samverkan och långsiktiga vattenförvaltning.

Åtgärdsförslagen grupperades sedan i fyra temaområden: *kommunikationsåtgärder*, *skyfallslösningar*, *förebyggande arbete avrinningsområdesvis* och *fysiska åtgärder på kort och lång sikt för att skydda och förebygga skador på infrastruktur*.

Under hösten samlades kunskapsrådet i mindre fokusgrupper kring de tematiska områdena för att konkretisera förslagen ytterligare. Åtgärdsförslagen har bearbetats och sammanställts till följande rekommendationer.

Rekommendationer

Åtgärdsplanen (detta dokument) och en detaljerad åtgärdsplan, i form av en excelfil, utgör kunskapsrådets förslag till hur Eslövs kommun kan fortsätta att arbeta proaktivt med översvämnings- och skyfallsfrågor. Åtgärdens nummer i detta dokument motsvarar åtgärdens nummer i excelfilen.

Vattnet rör sig genom landskapet genom stad och land oberoende av administrativa gränser. Konsekvenserna kan vi se både i städer och på landsbygden och åtgärder behöver ske i både stadsmiljö och på landsbygden för att få effekt. Åtgärder som syftar till att vattnet rör sig långsammare genom landskapet är dessutom multifunktionella och bidrar till många positiva synergieffekter såsom exempelvis ökad vattenkvalitet, levnadsmiljöer för fler växter och djur och rekreativa värden. Stad och land delar samma målbild: Att sakta ner vattnets framfart. Men åtgärderna behöver anpassas utifrån var vi befinner oss.

1. Åtgärder i bebyggd miljö

Det är ofta svårt att genomföra åtgärder för att omhänderta vatten i befintlig bebyggelse. Brist på plats, begränsad rådighet på över markanvändningen på grund av ägarförhållanden och konkurrens om plats kan vara några anledningar. Första steget är att arbeta inom de områden som man nyskapar, vid exploatering/nybyggnation/nyanläggning eller större ombyggnationer. En metod för detta är trestegsprincipen för dagvatten- och skyfallshantering. Principen utgår från tre steg: 1. Infiltrera och avdunsta mindre regn på tomten. 2. Fördröja större regn på tomten. 3. Säkra flödesvägar vid extremregn. För att nå resultat behöver modellen implementeras och arbetas med systematiskt.

- Åtgärd 1.1: I samarbete med akademien utreds om det är möjligt att implementera trestegsmodellen i kommunen.

Nästa steg för åtgärder i bebyggd miljö är att arbeta med den befintliga miljön. Inventeringar i form av skyfallskarteringar ger bra underlag för att se var åtgärder behöver prioriteras.

- Åtgärd 1.2: Omsätt befintliga skyfallskarteringar till åtgärdsförslag. Med utgångspunkt i befintliga skyfallskarteringar identifieras utsatta områden och platser för hantering av vatten. Nästa steg i åtgärden är att prioritera platser utifrån effekt och kostnadseffektivitet. Materialet kan därefter användas som planeringsunderlag till kommande detaljplaneprocesser, visa på var det vore strategiskt att exempelvis köpa in mark och var åtgärdsprojekt behöver startas upp.

Parallellt är det viktigt att kommunen ser över sina egna befintliga byggnader och fastigheter med avseende på klimatanpassning. Förslagsvis genom att inventera och ta fram åtgärdslistor. Faktorer att ta i beaktande är bland annat infiltration och fördröjning, inkopplingar till VA- systemet, värme och lokalisering av verksamheter utifrån tillgänglighet och sårbarhet. Att klimatanpassa kommunala fastigheter minskar risken för skador men signalerar också vikten av hållbarhet till allmänheten.

- Åtgärd 1.3: Inventera kommunens fastigheter ur ett klimatanpassningsperspektiv och ta fram åtgärdsplaner.

2. Hantering av vatten i landskapet

Konsekvenserna av översvämningar är mycket svåra att bygga bort då det handlar om en förändrad markanvändning som pågått under mer än ett sekel. Buffert som våtmarker, meandrande vattendrag och andra vattenhållande områden i landskapet har fått ge plats för mer odlingsbar mark. Våtmarker, meandringar, tvåstegsdiken och andra åtgärder för att hantera och hålla kvar vattnet går att återskapa, men rådigheten ligger ofta långt ifrån kommunorganisationens och behöver ske i balans med bevarande av de odlingsmarker som utdikningen har skapat. Det finns ibland inte incitament för markägare att upplåta mark för att återställa eller nyskapa vattenmiljöer utan i vissa fall behövs ekonomisk ersättning.

- Åtgärd 2.1: Fortsätta med vattenrådets befintliga åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten. Våtmarker, bevattningsvåtmarker, svämplan, tvåstegsdiken och återmeandringar. Åtgärden ingår i vattenrådets kontinuerliga arbete men olika vattenråd har kommit olika långt i arbetet. Åtgärdstakten är starkt beroende av resurstilldelningen från kommunerna. Kunskapsrådets rekommendation är att vattenrådets organisation, som idag har uppdrag för att uppnå en god vattenkvalitet, skalas upp med uppdrag och resurser för klimatanpassningsarbete, se åtgärd 4.1.

Våra vattendrag sträcker sig över kommungränser och vattenfrågor är komplexa då det är stora områden och många aktörer som påverkas och är involverade. Därför är samverkan med andra berörda aktörer viktigt för att hitta lösningar, åtgärder och metoder kopplat till översvämningar. I en samverkan kan projekt genomföras tillsammans med akademien för att få ytterligare kunskapsunderlag och ytterligare öppna upp möjligheterna för extern finansiering. Åtgärder kan dock påbörjas innan modellering finns på plats. Ett projekt som identifierats inom ramen för kunskapsrådets arbete är:

- Åtgärd 2.2: Modellera var strukturella åtgärder för översvämningshantering bäst lämpar sig inom avrinningsområden utifrån både hydrologiska förutsättningar och genomförbarhet. Utgångspunkten är att utveckla en förvaltningsmodell som utöver potentiella strukturella åtgärders påverkan på översvämning även identifierar strategier för genomförbarhet utifrån faktorer som landäggande, intressenter, ekonomiska värden, och finansieringsmekanismer. Utveckling av en sådan modell innefattar nya metoder för modellering av översvämningshantering vilket skapar möjligheter för samarbete med akademien och extern forskningsfinansiering.

För att skapa en helhetsbild av översvämningssproblematiken i hela kommunen, komplettera det analysmaterial som redan finns samt att hitta stöd för finansiering av åtgärder är rekommendationen att:

- Åtgärd 2.3: Ta fram en översvämningsskartering för den del av Saxån som inte är skarterad, liksom de som MSB tagit fram för Kävlingeån och Rönne Å.

Åtgärden genomförs lämpligen i samarbete med vattenråd och övriga kommuner inom avrinningsområdet Saxån-Braån.

3. Kommunikation

Kommunens ansvar och rådighet vid översvämningshändelser är mycket begränsad. Ansvaret för klimatanpassning ligger framförallt på mark- och fastighetsägare som ansvarar för skydd av sin egendom. Därför föreslår kunskapsrådet att kommunen aktivt ska arbeta med:

- Åtgärd 3.1: Tydlig information till allmänheten om varför vi får problem med översvämningar, hur fastighetsägare själv kan skydda sig samt vilket arbete som genomförs på olika håll. Åtgärden innehåller även att informera om ansvarsfördelningen, att fastighetsägare har ett långtgående ansvar för att säkra sina egna fastigheter.
- Åtgärd 3.2: Involvera fastighetsägare, möjligtvis utifrån något pilotprojekt, riktad satsning eller någon form av incitament för att minska andelen hårdgjorda ytor på egna fastigheter. Exempelvis projektet Gör plats för vattnet som drevs i Malmö Stad och i Lunds kommun under flera år.

Under översvämningarna i Eslövs kommun vintern 2023/2024 har det konstaterats brister i kommunikationen mellan myndigheter och en utredning har aviserats av Länsstyrelsen. Utredningen har ännu inte presenterats för berörda aktörer och därför anser kunskapsrådet att det fortsatt är viktigt att bevaka frågan för att kunna dra lärdomar av det som hände. Åtgärdens rubrik är:

- Åtgärd 3.3: Fortsätta att bevaka Länsstyrelsens interna utredning av händelserna vintern 23/24.

Bristerna i kommunikationen och i varningssystem ledde till att det tog onödigt lång tid innan kommunen fick kännedom om att en översvämning var på gång. Därför föreslås en åtgärd där kommunen tillsammans med VA SYD och Sydvatten tar fram en rutin för hur kommunikationen ska fungera mellan aktörerna vid akuta väderhändelser.

- Åtgärd 3.4: Ta fram gemensam rutin för kommunikation vid akuta väderhändelser. Rutinen testas i regelbundna krisövningar för att säkerställa att kommunikationen sker vid rätt tillfälle och vid rätt tid.

4. Organisatoriska förutsättningar

Vid planering av åtgärder av olika slag krävs ett avrinningsområdesperspektiv och kunskap om infiltrationszoner för grundvattenmagasin, eftersom åtgärder och begränsningar ofta måste ske på andra ställen än där nyttan återfinns. Beslut behöver fattas med hänsyn till ett uppströms-/nedströms perspektiv som sträcker sig över administrativa gränser och som kan prioritera mellan ekosystemens och olika aktörers behov. En organisation som redan finns på plats för att ta tillvara på delar av dessa intressen är vattenråden. Därför föreslås att:

- Åtgärd 4.1: Tillskapa organisatoriska förutsättningar för vattenråden att jobba förebyggande med klimatanpassningsåtgärder. Åtgärden inkluderar att ge vattenråden ett utökat uppdrag att även hantera översvämningsfrågor,

torka och erosion samt att fördela medel till åtgärder som gagnar respektive vattendrag samlat. Till åtgärden behöver beslut om resurser tillkomma.

Genom att tydliggöra vilka områden som är problematiska för byggnation kan kommande risker förebyggas genom att helt enkelt inte tillåta byggnation på olämplig mark.

- Åtgärd 4.2: Gå genom befintliga detaljplaner där byggnation är och kommer att bli olämplig med framtidens klimat och vid behov upphäv dessa.
- Åtgärd 4.3: Ta fram en karta med utpekade områden där exploatering/byggnation är olämplig med avseende på klimatrisker.

Många vattendrag förvaltas av dikningsföretag som har ansvar för vattendragens funktion och utformning. Dikningsföretagen har därför en viktig roll i klimatanpassningsarbetet både som aktör och samverkanspart vid åtgärder. I de dikningsföretag där kommunen innehar höga andelar bör kommunen och/eller VA Syd ha ett aktivt engagemang och de resurser som krävs för att kunna delta i dikningsföretagets administration.

- Åtgärd 4.4: Kommunen och dess kommunförbund deltar aktivt i de dikningsföretag där andelarna är bland de tre största.

En uppföljning av kommunens dagvatten- och översvämningsplan har påbörjats under hösten 2024, som bland annat tyder på att styrdokumentet bara delvis används, att några strategier är svåra att arbeta utifrån samt att det finns en uppfattning om att saknas en samsyn mellan VA SYD och kommunen.

- Åtgärd 4.5: Säkerställ att dagvatten- och översvämningsplanen från 2020 följs eller vid behov revidera. Åtgärden består i att följa upp och utvärdera arbetet med dagvatten- och översvämningsplanen samt hur vi kan säkerställa att den följs. Om det finns behov av en revidering, ta fram en plan för den processen.
- Åtgärd 4.6: Genomför pilotprojekt för klimatanpassningsåtgärder och utgå från goda förebilder i samband med nybyggnation/anläggning/ombyggnation. Pilotprojekt ger möjlighet att identifiera bästa praxis, främja innovation och bygga förtroende för framtida investeringar.
- Åtgärd 4.7: Initiera samarbete mellan kommun, VA huvudman och vattenråden. Specifikt när det gäller anläggning av dammar för fördröjning och rening av vatten (dagvatten och dräneringsvatten). Det finns goda exempel på projekt där dessa parter tillsammans har fått till naturliga anläggningar där flera syften uppfylls av den anlagda dammen.
- Åtgärd 4.8: Inför exploateringsprojekt inom kommunen (både intern och extern exploatör), se över tillkommande flöden, uttag och fördröjningskapacitet/möjlighet, samt om det är lämpligt för platsen med

tanke på svämområden (Länsstyrelsens svämplansanalys). Implementera i remissvar på exploateringsprojekt.

5. Beredskap

Översvämningar går inte helt att bygga bort och kommunen behöver bygga upp beredskapslager och förbereda sig för framtida översvämningar. Efter översvämningarna vintern 2023/2024 framfördes önskemål från de drabbade i Ringsjöbaden och Gårdstånga att en utredning om skyddsvallar skulle genomföras. Utredningen levererades i september 2024 och presenterades för representanter för de boende i Ringsjöbaden och Gårdstånga under oktober 2024. En rekommendation från utredningen är att:

- Åtgärd 5.1: Ta fram beredskapsplaner med ansvarsfördelning om vem som gör vad och när och där kontakt finns mellan kommun och boende för att korta ledtiden för kommunikationen.

Under 2024 har en översyn gjorts av kommunens egen kapacitet och visst material är på väg eller på plats idag. Kunskapsrådet rekommenderar dock kommunen att:

- Åtgärd 5.2: Göra en heltäckande översyn av behov och inköp av skyddsmaterial vid översvämningar såsom exempelvis mobila skyddsbarriärer, pumphar, sandsäckar mm.

Det finns behov av att se över vilka konsekvenser klimatrelaterade händelser som exempelvis skyfall eller översvämningar kan få på samhällsviktig infrastruktur. Därför föreslår kunskapsrådet att kommunen samverkar tillsammans med berörda aktörer såsom exempelvis VA SYD, Kraftringen, Trafikverket med flera:

- Åtgärd 5.3: Inventera, och i de fall där kommunen har en direkt rådighet genomför, åtgärder som skyddar viktig infrastruktur mot påverkan av marköversvämningar och /eller skyfall. Det kan exempelvis handla om skydd av pumpstationer, avloppsreningsverk och elinfrastruktur men också om att säkra framkomlighet på prioriterade gator, vägar och järnvägar.

Sammanfattande ord

Kunskapsrådet har tagit fram förslag på åtgärder samt hur man ska organisera sig för att hantera vatten i landskapet och i bebyggd miljö. Det är viktigt att poängtera att kommunens åtgärder aldrig kommer att kunna förhindra att översvämningar sker, däremot kan genomtänkta åtgärder lindra effekterna på egendom, liv och hälsa.

Åtgärder behöver genomföras med avrinningsområdesperspektiv då vatten inte tar hänsyn till administrativa gränser. Det ställer krav på samarbete och samordning på flera håll, vilket avspeglas i ett antal åtgärdsförslag i åtgärdsplanen. Det finns goda möjligheter för utökat samarbete med akademien inom forskningsprojekt om nya metoder för översvämningshantering. Ett projektförslag är exempelvis att utveckla en förvaltningsmodell som både bedömer potentiella åtgärders hydrologiska effekter samt genomförbarhet inom avrinningsområdet. Representanter från akademien ansvarar för att utveckla detta vidare vid utlysning av relevanta forskningsmedel.

Slutligen så har fastighetsägare och dikningsföretag en viktig roll i det kommande arbetet där dialog och incitament kan vara avgörande för att kunna implementera åtgärderna samt skapa engagemang.

Uppföljning

En uppföljning av åtgärdsplanen genomförs och redovisas för kunskapsrådet och kommunstyrelsen under 2027.